

**AGROFORESTRY PRACTICES IN WESTERN BALKAN FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT :
WEAKNESSES AND STRENGTHS (Project number : 22-1-RS01-KA220-00008990)**

Curricula analyses report

RECENZIJIA (Prof.dr Ivan Ivić)

Napomena. Recenzija se odnosi na dokument *Curricula analyses report* ali je radi boljeg sagledavanja promena u Projektu delimično pregledan i dokument *Report of changed curricula*.

U našoj zemlji na svim nivoima obrazovanja (pa i u visokom obrazovanju) dominira programocentrična koncepcija, tj. shvatanje da je u obrazovanju najvažnije (ako ne i jedino vazno) program po kome se izvodi nastava (tzv. silabus). A to znači pre svega da se uzima u obzir pozicija nastavnika jer on definiše program i osnovno što radi to je da realizuje taj program kao zvanični dokument. Najčešće se ti programi nasleđuju, preuzimaju iz ranijih godina ili se samo dodaju neki novi sadržaji (vrlo retko se vrše radikalnije restrukturacije celine programa).

Ta programocentrična koncepcija ima jedan izuzetno ozviljan problem - ne uzima u obzir onoga koji uči (studenta) : pre svega njegovo učešće u nastavnom procesu (tj. šta on radi dok nastavnik realizuje svoj program) , njegovu motivaciju, njegovu predznanja, njegovo razumevanje/nerazumevanje onoga što mu se saopštava.

U cilju otklanjanja tog bazičnog defekta programocentrične koncepcije moderne koncepcije definišu tzv. kurikulum. Osnovna razlika između programa jednog predmeta i kurikuluma je da se sem sadržaja programa uvode i parametri koji pokazuju kako će se ti sadržaji ostvariti a to znači da se u koncepciji kurikuluma uveliko ugrađuje i uloga onoga koji uči (studenta).

A to znači više stvari : a) definisanje ciljeva zbog kojih se izučava neki predmet (to najpre znači da treba znati koji je specifični doprinos tog predmeta ostvarivanju celine studijskog programa, tj. formiranju određenog profila stručnjaka) i definisanje ciljeva svakog pojedinačnog predmeta (konkretno : nastavnik mora i sebi i u zvaničnom dokumentu da ukratko eksplicira šta hoće da studenti nauče u tom predmetu); b) definisanje ishoda učenja predmeta a to vrlo konkretno znači da se predvidi šta će studenti da nauče u tom predmetu (na ovaj način se u kurikulumu direktno uvodi perspektiva studenta); c) definisanje sadržaja koji omogućavaju da se ostvare ciljevi predmeta ; d) definisanje metoda nastave /učenja (naglasak je na tome kakve metode učenja se u nastavi omogućavaju); e) definisanje načina ocenjivanja uspeha studenata.

Suštinu kurikuluma čini to da svi ovi parametri treba da budu usaglašeni (a od ključnog značaja je da je odabir metoda nastave/učenja takav da se tim metodama mogu ostvariti ti ciljevi i ishodi učenja a time se i na najkonkretniji način u kurikulum ,tj. u proces nastave/učenja ugrađuje učešće studenata).

Podsećanje na ove opšte stavke neophodno je radi boljeg razumevanja smisla ovog Projekta i njegovih rezultata.

U ovaj ERASMUS projekt, koji je finansijski podržan od strane Evropske komisije, uključeni su odgovarajući agrošumarski predmeti i moduli sa : Šumarskog fakulteta u Beogradu, Šumarskog fakulteta u Sofiji, Fakulteta agrobioloških nauka u Osijeku i sa Biotehničkog

fakulteta u Podgorici. Koordinator projekta je bio Univerzitet u Beogradu. Ukupno je u projekat uključeno sedam predmeta/modula (tri iz Srbije, dva iz Crne Gore i po jedan iz Sofije i Osijeka).

Osnovni ciljevi Projekta su da se analiziraju dobra rešenja i slabe strane uključenih modula, da se uporede sa sličnim modulima u EU i da se izvedu odgovarajuće **promene u kurikulumima** (u širem smislu kako je to definisano na početku ove recenzije) kako bi se studenti tih modula osposobili za rešavanje problema u agrošumarstvu u budućnosti.

U ovom dokumentu najpre je ukazano na složenost ovih modula koji se bave agrošumarstvom u svim zemljama. Oblast kojom se bave ti moduli je tesno povezana sa klimatskim promenama, sa očuvanjem prirode i biodiverziteta, sa sprečavanjem dezertifikacije i erozije, sa očuvanjem šuma, voda i zemljišta i sa plodnim međusobnim odnosom šuma i raznih oblika poljoprivrednih delatnosti (eksploatacijom drveta, lovom, korišćenjem nedrvenih šumskih proizvoda, gajenjem raznih vrsta biljaka i useva, stojarstvom, ribarstvom). Iz toga sledi da je važno i izučavanje socijalnih i ekonomskih aspekata agrošumarstva.

Tako složena i značajna privredna delatnost imaće veliki značaj i u budućnosti, naročito ako se osigura stalna održivost. A za to je potrebno da se studenti obuče na odgovarajući način.

U dokumentu potom sledi sažet prikaz novina u obrazovanju koje su od značaja za ovu oblast (pre svega u OECDu ali i u drugim organizacijama koje se bave i obrazovanjem). Suština tih novina je u kompletnom sadržaju pojma kurikuluma koji mora da obuhvati sve parametre koji su i ovde prikazani.

Pošto je ovo evropski projekat glavni metodološki postupak koji je primenjen sastoji su u dosta detaljnom prikazu rešenja koja su primenjena na nekim univerzitetima u Evropi (Greenwich, Kasel, Bangor, Freiburg, Reading, Wageningen, Munich, Univerzitet nauka o sredini u Ukrajini, Lisabon) koji imaju dobre module agrošumarstva.

Ovaj deo dokumenta je vrlo sadržajan. U njemu su izložena raznovrsna rešenja za pojedine parametre kurikuluma kao što su ciljevi kurikuluma, ishodi učenja, sadržaja programa modula, metode nastave / učenja i njihovim međusobnim odnosima i povezanostima i to sve primenjeno baš u oblasti agrošumarstva.

Ovaj dosta obiman deo dokumenta nudi veoma bogatu lepezu dobrih rešenja za pojedine parametre (aspekte) kurikuluma, kako za učesnike u ovom Projektu tako i svim drugima zainteresovanim. Svaki univerzitet (pre svega partneri učesnici u ovom Projektu) ima mogućnosti da izvrši izbor onih rešenja koja odgovaraju uslovima u sredini u kojoj on deluje.

Deo o metodama nastave/učenja (str.17) i o odnosu sa drugim parametrima kurikuluma je dosta oskudan (bar po prikazu u ovom delu dokumenta) tako da je postojeća praksa u nekim modulima (na primernsa Šumarskom fakultetu u Beogradu gde se primenjuje i izrada analize slučaja u malim grupama studenata) bogatija od onoga što je ovde pomenuto. (Istine radi treba reći da u prikazu prakse na navedenim univerzitetima iz Evrope kod prikaza drugih parametara postoje navodi koji u stvari govore o različitim metodama nastave /učenja.)

Iz prikaza parametara kurikuluma vidljivo je da je u velikoj meri korišćena Blumova taksonomija ciljeva obrazovanja (ovde je termin ciljevi korišćen u znatno širem smislu nego što je gore navedeno gde se radi o ciljevima nastave nekog predmeta) što je veoma korisno.

Otvoreno je pitanje u kojoj meri su svi partneri u Projektu stvarno iskoristili mogućnosti modulima koje su bile na raspolaganju.

Rezultati promena u kurikulumu u modulima koji su uključeni u Projekat izloženi su delimično u dokumentu *Curricula Analyses Report* a detaljnije u dokumentu *Report on Changed Curricula*. Pošto je u prvom dokumentu sadržana kartica postojećeg stanja kurikuluma u dokumentu *Curricula Analyses Report* u svim modulima a kartica za iste module posle izmena u dokumentu *Report on Changed Curricula* postoji mogućnost direktnog upoređivanja kurikuluma pre kurikularnih promena i posle njih. (Kod modula sa Univerziteta u Beogradu napomenuto je da je neke od planiranih promena iz proceduralnih razloga moguće izvršiti tek kod sledeće akreditacije).

Prvi zaključak o kurikularnim promenama je dosta siguran utisak da je u svim modulima izvršena promena u **sadržaju programa**. Te promene su izvedene tako da su dodati neki novi sadržaji na osnovu uvida u sadržaje sličnih modula na evropskim univerzitetima čija iskustva su analizirana. Promene su izvedene tako da su u postojeće sadržaje modula partnera u Projektu dodavane neke nove stavke a nije se išlo na celovitiju restrukturaciju programa. Takođe su dodavane i neke nove reference na spisku literature. Ovaj recenzent nije kompetentan da procenjuje ni originalne ni izmenjene sadržaje programa ali veruje da je to urađeno na pravi način jer su to radili nastavnici eksperti u oblasti agrošumarstva.

Drugi zaključak o izvedenim kurikularnim promenama je da su promene, sem promena u sadržaju programa, kod **drugih parametara kurikuluma** (ciljevi modula, obrazovni ishodi, metode nastave/učenja, način ocenjivanja postignuća studenata) izuzetno skromni. Čak bi se moglo reći da se i kod tzv. promena u tim parametrima umesto da se oni specifikuju vrlo lako klizilo opet ka sadržaju programa. Na primer, kod ciljeva modula umesto navođenja koji su osnovni ciljevi (na primer, da studenti steknu osnovna činjenička znanja iz tog predmeta ili da shvate ključne pojmove ili da steknu praktična umenja itd) navodi se **šta** će studenti naučiti o agrošumarstvu i dalje slede teme iz te oblasti.

Slična situacija je i sa **obrazovnim ishodima** (ishodima učenja). Tim parametrom se definiše koja dosta konkretna znanja, umenja i stavove će studenti steći na kraju učenja tog modula. Na primer, studenti će znati da razlikuju razne oblike agrošumarstva i znati na osnovu kojih karakteristika se definišu pojedine kategorije agrošumarstva ili šta će praktično umeti da urade (kao dobar primer ishoda učenja koji se lako može proveriti je ishod definisan u crnogorskom modulu kada se kaže da će studenti umeti da prepoznaju sve vrste mediteranskog ukrasnog bilja ili kada se u nekom modulu kaže da će studenti umeti da definišu način izrade određenog vida zaštitnog pojasa) ili je ovde trebalo definisati formiranje stavova (vrednosti, uverenja) kao na primer, kada završe ovaj modul studenti će visoko ceniti vrednosti biodiverziteta. Umesto takvih oblika znanja tj. ishoda učenja i kod ovog parametra se olako sklizne u navođenje sadržaja programa modula .

Čini se da najozbiljniji propusti postoje kod definisanja **metoda nastave/učenja**. U tom delu se eksplicitno ili prećutno u svim modulima vidi zastarela podela celokupne nastave na P + V (predavanja i vežbe). Jer, gotovo kod svih modula se i pre kurikularnih promena i posle njih sve svodi na : predavanja, predavanja uvod u literaturu (pretpostavlja se da studenti treba da čitaju literaturu, međutim negde su spiskovi literature obimni pa nije moguće a je sve to obavezna literatura kada se vidi koliko časova je predviđeno za to gradivo) ,gostujući preavača. A ono što bi trebalo da budu vežbe najčešće se krije iza termina “ praktični deo „. Umesto toga bi kod metoda nastave/učenja trebalo da se vide stvarni oblici aktivnosti studenata (kao što je

to slučaj u jednom modulu sa Beogradskog univerziteta (i pre kurikularnih promena) gde se definiše da studenti u grupama po 2 ili 3 rade analizu slučaja agrošumarstva, saopštavaju svoje rezultate i o tome se vodi diskusija; na tom primeru se vidi šta studenti kroz takvo angažovanje mogu da nauče , tj.da ostvare neke praktične ishode učenja) .

Kod parametra **način ocenjivanja** trebalo je da se definiše na koji način se na kraju kursa vrši ocenjivanje (testovima činjeničkih znanja ili/i testovima razumevanja osnovnih pojmova, praktičnim zadacima i slično čime bi se ,ustvari,proveravalo da li se sadržajima programa i primenjenim metodama nastave/učenja ostvaruju ciljevi i ishodi učenja.Umesto toga kod svih modula i posle kurikularne promene se samo navode kvantitativni podaci o predispitnim ispitivanjima i na završnom ispitju.

Sumirano se može reći da su osnovni propusti u izvedenim kurikularnim promenama u tome što ne postoji usklađenost i povezanost pojedinih parametara kurikuluma (na primer,tako što bi se primenom sadržaja programa i ciljevima zbog kojih on postoji u nastavnom planu,konkretnim definisanjem šta studenti treba da nauče kroz taj modula i odbirom metoda nastave/učenja moglo tvrditi da su studenti stekli ono zbog čega taj modul i postoji) .

(Neke komponente izvedenih kurikularnih promena kao što je obogaćivanje sadržaja programa i uvođenje novih stavki u spisku literature (obavezne ?) povećan je obim gradiva sa istim brojem časova pa to može, bez primene odgovarajućih metoda nastave /učenja potencijalno da dovedu i do manjih obrazovnih postignuća kod studenata.)

U zaključku treba reći da izvedene kurikularne promene nisu iskoristile potencijal koji je prikazan na osnovu iskustva na nekim evropskimuniverzitetima u oblasti agrošumarstva i na osnovu pripremnih polaznih osnova , da su izvede promene skromne ali da Projekat pruža dosta osnova za dublje kurikularne promene (ako se primenjuje savremena koncepcija kurikuluma).

Beograd , 26.januar 2024

Ivan Ivić

Prof.dr Ivan Ivić